

ADAM HALEMBA

WSGE University of Applied Sciences
in Józefów, Poland

ORCID iD: orcid.org/0000-0003-2916-3834

**NOWE SPOJRZENIE NA SPOŁECZNO-
GOSPODARCZĄ HISTORIĘ EUROPY
W DZIELE ANTONIO MAGLIULO
HISTORIA EUROPEJSKIEJ MYŚLI
EKONOMICZNEJ**

**NEW PERSPECTIVE ON THE SOCIO-
ECONOMIC HISTORY OF EUROPE
BASED ON THE WORK OF ANTONIO
MAGLIULO HISTORY OF EUROPEAN
ECONOMIC THOUGHT**

ABSTRACT

Objectives: The aim of the article is to discuss the innovative work of Professor Antonio Magliulo, *History of European Economic Thought*, to indicate thematic areas for further discussion and polemics areas for continuation of his research. Another goal is to highlight several issues and research threads that appear on the pages of the publication, including the question and concept of the birth of Europe.

Material and methods: Basic research material of the article is the publication of Professor Antonio Magliulo, *History of European Economic Thought*. The methods used in the article include the analysis of the text itself and its substantive structure, grouping and pointing out several leading questions of the work's narrative, such as European values in the history of economic thought or the concept of the birth of Europe.

Results: The results of the work were summarised in the conclusions, where the basic guiding ideas have been indicated once again, i.e. European values in the history of economic thought, the concepts of the birth of Europe and the issues of its social and cultural identity perceived in the historical development of European economic thought. The conclusions also identify a number of thematic strands and issues for further discussion and potential polemical areas.

Conclusions: The main idea of Professor Antoni Magliulo's *History of European Economic Thought* is going around the issues of European values, which are fundamental for European identity and the resulting concepts in the history of European economic thought.

STRESZCZENIE

Cel: Celem artykułu jest omówienie nowatorskiego dzieła profesora Antoniego Magliulo, *History of European Economic Thought* oraz wskazanie obszarów tematycznych do dalszej dyskusji, polemiki i kontynuacji jego badań. Kolejnym celem jest wyróżnienie kilku zagadnień i wątków badawczych, które przewijają się na kartach publikacji, w tym przede wszystkim kwestia koncepcji narodzin Europy.

Materiał i metody: Podstawowym materiałem badawczym artykułu jest publikacja profesora Antoniego Magliulo, *History of European Economic Thought*. Metody zastosowane w artykule to analiza tekstu i jego merytorycznej struktury, pogrupowanie i wypunktowanie kilku wiodących wątków narracji dzieła, takich jak wartości europejskie w historii myśli ekonomicznej, czy koncepcja narodzin Europy.

Wyniki: Wyniki pracy podsumowane zostały w konkluzjach, gdzie wskazano raz jeszcze na podstawowe myśli przewodnie, tj. wartości europejskie w historii myśli ekonomicznej, koncepcje narodzin Europy oraz kwestie jej społeczno-kulturowej tożsamości dostrzegane w historycznym rozwoju europejskiej myśli ekonomicznej. W konkluzjach wskazano również kilka wątków tematycznych i zagadnień do dalszej dyskusji oraz potencjalnych obszarów polemicznych.

Wnioski: Myśl przewodnia dzieła profesora Antoniego Magliulo, *History of European Economic Thought* opiewa wokół zagadnienia wartości europejskich, które stanowią fundament europejskiej tożsamości i wypływających z nich europejskich koncepcji myśli ekonomicznej.

KEYWORDS: *Economic history, Economic thought, Europe, European values, European identity*

SŁOWA KLUCZOWE: *historia gospodarcza, myśl ekonomiczna, Europa, wartości europejskie, tożsamość europejska*

WPROWADZENIE

Jednym z większych wyzwań naszych czasów doby globalizacji w obszarze makroekonomicznych działań podmiotów państwowych i gospodarczych, obok takich jak wielki kryzys finansowy, migracje, zmiany wywołane pandemią, czy też pojawieniem się i rozprzestrzenianiem sztucznej inteligencji, pozostaje jednak wciąż kwestia zmierzania się i zarządzania różnorodnością kulturową (*culture diversity*). W ciągu zaledwie kilku dekad Europa przeszła transformację od świata niepodległych narodów do świata współzależnych struktur i społeczności ponadnarodowych. Żyjemy w globalnym wielokulturowym społeczeństwie, w którym ludzie o różnym pochodzeniu, kulturze czy dziedzictwie historycznym spotykają się i konfrontują każdego dnia. Takie to przesłanie konkluduje monografia profesora Antoniego Magliulo, *History of European Economic Thought*, stanowiąca nowatorskie spojrzenie na wielokulturową Europę i jej ekonomiczne, społeczne i historyczno-kulturowe przemiany.

Myśl przewodnia i wiodąca konstrukcja logiczna narracji dzieła wykazuje wiodącą tezę prezentującą Europę jako historycznie i społecznie ukształtowany wielokulturowy konglomerat pełen dynamicznych przemian *świata niezależnych wspólnot narodowych (world of independent nations) w świat*

rozumiany jako *współzależna społeczność ponadnarodowa (world of interdependent transnational communities)* (Magliulo, 2022, s. 10). Europa zatem, wg profesora Magliulo, to wspólnota podzielona na społeczności narodowe, o coraz bardziej nieszczelnych granicach, które bądź to zawężają się obejmując małe społeczności lokalne lub też rozszerzają w konsekwencji procesów globalizacyjnych współczesnego świata.

Publikacja stanowi szczególnie wartościowe dzieło, oryginalne spojrzenie na społeczno-ekonomiczną historię Europy, przeplatający umiejętnie wątki historii politycznej, porządkujące chronologicznie i merytorycznie historię europejskiej myśli ekonomicznej. Podział ten odzwierciedlony został metodologicznie w podziale monografii na kilka rozdziałów. Profesor Magliulo dokonuje w niej nie tylko słusznego i nowatorskiego podziału procesów rozwoju europejskiej gospodarki oraz historii europejskiej myśli ekonomicznej na kilka zasadniczych okresów od średniowiecza po początek XXI wieku.

Mamy tu do czynienia z wieloma wątkami europejskiej myśli ekonomicznej, od debaty nad interpretacjami w oparciu o filozofię ekonomii Tomasza z Akwinu, rzucającymi światło na średniowieczną myśl ekonomiczną, aż po najnowsze wątki historii gospodarczej, współczesne kwestie ekonomii obywatelskiej, jak również przewijające się w narracji wskazania na zasadnicze i trwałe wartości europejskie, o których poniżej.

Monografia porusza zagadnienia w trzech oddzielnych obszarach badawczych:

1. Historia społeczno-gospodarcza Europy – jako tło przemian myśli ekonomicznej, w kilku chronologicznie postępujących po sobie okresach.
2. Europejska myśl ekonomiczna – społeczne, kulturowe i filozoficzne podstawy poszczególnych teorii ekonomii w europejskim obszarze na przestrzeni wieków
3. Wartości europejskie – jako fundamenty rozwoju historycznego i kulturowego Europy rozumianej jako odrębna demokratyczna wspólnota ponadnarodowa.

Umiejętne połączenie tych kilku obszarów badawczych to tak de facto wielkie osiągnięcie publikacji. Niniejszy artykuł stanowi próbę omówienia treści i przesłania tegoż niebagatelnego dzieła, którego podjął się profesor Antonio Magliulo, zestawiającego najważniejsze etapy rozwoju europejskiej

myśli ekonomicznej, porządkującego zasadnicze, historycznie i kulturowo ukształtowane wartości europejskie, w tym zwłaszcza przewijającą się na kartach dzieła – różnorodność kulturowa (*culture diversity*).

HISTORIA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA W INTERPRETACJI MAGLIULO

Historia to nauka pozwalająca poznawać i odkrywać przeszłość, aby pomóc lepiej rozumieć terażniejszość i współczesne procesy społeczne. Jednym z kierunków współczesnej historiografii jest dziedzina, którą nazywa się szeroko rozumianym pojęciem historii społeczno-ekonomicznej. Tłumaczy ona zjawiska historyczne i zmiany historyczno-kulturowe w oparciu oraz poprzez pryzmat zmian społecznych i powiązanych z nimi procesów ekonomicznych. Historiografia współczesna odchodzi zatem od analizy wydarzeń politycznych i militarnych, nie przestaje niniejszym interesować się działaniami elit społecznych, lecz skupia się raczej na codziennych sprawach ludzkich.

Historia gospodarcza stanowiła pierwotną, a potem jedną z dwóch głównych, obok metodologii, dziedzin jego zainteresowań badawczych. Historia gospodarcza Europy to złożone i niezwykle skomplikowane procesy zmian kulturowych i społecznych, które ewoluowały na przestrzeni wieków i kształtowały dziedzictwo myśli oraz obecny krajobraz ekonomiczny i dziedzictwo regionu. Studiowanie historii gospodarczej ma zatem wiele sensów i jest cennym obszarem badań zarówno z perspektywy samej nauki, jak i jej praktycznego zastosowania w obszarach rozwoju społeczno-gospodarczego:

- poznanie historii międzynarodowych stosunków gospodarczych;
- zrozumienie aspektów kulturowych i społecznych gospodarki;
- wyjaśnianie wpływu czynników społecznych i politycznych na gospodarkę;
- analiza przyczyn i skutków wydarzeń gospodarczych.

Rozumienie procesów historii gospodarczej Europy jest zróżnicowane, ale zwykle podkreślają one znaczący wpływ Europy na rozwój gospodarczy światowej cywilizacji oraz wyzwania, którym Europa musi obecnie stawić

czoła, aby utrzymać swoją pozycję jednej z głównych sił gospodarczych na świecie. Dzieło z zakresu myśli ekonomicznej powinno uwzględniać kontekst historyczny, w jakim rozwijały się poszczególne teorie ekonomiczne, ich fundamenty filozoficzne oraz uwarunkowania społeczno-gospodarcze. Podobnie omawiana praca obejmuje zmiany społeczne, polityczne, gospodarcze i kulturowe, które miały wpływ na rozwój myśli ekonomicznej w Europie.

Historia społeczno-gospodarcza i ekonomiczna to stosunkowo nowe obszary badawcze historiografii, które w Polsce rozwinięte zostały dzięki badaniom i metodologii prekursora takiego podejścia metodologicznego Jerzego Topolskiego (Topolski, 1987). Profesor Topolski już od lat 50tych zaszczyił na polskim gruncie ten nowy wówczas obszar zainteresowań badawczych jakim była właśnie historia gospodarcza (Wyczański, 1988).

W księdze dedykowanej Jerzemu Topolskiemu z okazji jego 60 urodzin Andrzej Wyczański napisał: *Historia gospodarcza stanowiła pierwotną, a potem jedną z dwóch głównych – obok metodologii – dziedzin zainteresowań badawczych Jerzego Topolskiego* (Topolski, 1987, s. 21).

Przewodnie pytanie a zarazem teza monografii – jak historia gospodarcza oraz historia myśli ekonomicznej może przyczyniać się do naszego postrzegania i rozumienia historii jako takiej. Magliulo czyni to w odróżnieniu od koncepcji Keynes'a, wg której to *idee kształtują bieg historii i kierunki jej rozwoju* (Keynes, 1937), *daleki jest również od teorii ekonomicznego materializmu Marksa, wg której historię determinuje „walka klas*.

Praca jest zatem tak de facto kontynuacją postulatów Topolskiego, wprowadzając nas w świat innego spojrzenia na historię i jej cyklicznych przemian w długofalowej perspektywie oraz, co za tym idzie, zrozumienia przemian historycznych jako dynamicznie następujących po sobie faz rozwoju gospodarczego i postępujących równolegle w nimi przemian społeczno-gospodarczych.

Podsumowując, poznawanie historii gospodarczej pomaga zrozumieć, jak gospodarka ewoluowała na przestrzeni wieków, jakie czynniki ją kształtowały i jakie były jej konsekwencje. Profesor Antonio Magliulo prezentuje w swym dziele podobny do Topolskiego sposób postrzegania rozwoju europejskiej gospodarki i ekonomii. Jego monografia doskonale wpisuje się zatem w te najnowsze tendencje pojmowania i tłumaczenia zmian i dynamiki procesów historycznych poprzez przemiany w historii gospodarczej.

STRUKTURA DZIEŁA – CHRONOLOGICZNY PODZIAŁ NA ETAPY

W pracy *History of European Economic Thought* zaprezentowany jest przegląd rozwoju myśli ekonomicznej w Europie na przestrzeni wieków oraz procesy historyczne i kulturowe, które miały miejsce na naszym kontynencie od średniowiecza poczynając, aż po początek XXI wieku. Jest to niezwykle potrzebna praca, która zestawia, a przede wszystkim systematyzuje epoki i procesy gospodarcze zachodzące w Europie od zarania jej dziejów. Struktura dzieła oparta jest przede wszystkim o merytorycznie wydzielone rozdziały poświęcone wyodrębnionym koncepcyjnie historycznym epokom prezentowanej koncepcji podziału historii gospodarczej Europy na kilka faz, a podział ten dokonany został w sposób przejrzysty i klarowny. W całości pracy przewija się kilka logicznie i konsekwentnie kontynuowanych wątków tematyczne, o których poniżej.

Poszczególne okresy historyczne, na które podzielona została praca są coraz to krótsze, a prezentowana dynamika zmian społeczno-gospodarczych coraz bardziej intensywna, od długich okresów wieków średnich i nowożytności, po krótkotrwałe etapy cechującego się niezwykłym dynamizmem zmian dwudziestego i początku dwudziestego pierwszego wieku. Ta ostatnia część, pogrupowana została aż w pięć rozdziałów prezentujących oryginalnie przedstawione cezury poszczególnych etapów historii gospodarczej Europy z szybko zmieniającymi się koncepcjami europejskiej myśli ekonomicznej.

Poniżej przedstawione zostaną najważniejsze kwestie pojawiające się w poszczególnych rozdziałach. Zaprezentuję sugerowany podział na wspomniane etapy historyczne i koncepcje europejskiej myśli ekonomicznej, wpływające na końcowe ukształtowanie się współczesnej gospodarki kontynentu. Posiadają one swoje specyficzne cechy dominujące, wątki tematyczne, czy też idee przewodnie. Kilka z nich, te które konsekwentnie przewijają się na kartach dzieła, zostanie wypunktowanych i omówionych w oddzielnej części artykułu.

EUROPA W EPOCE ŚREDNIOWIECZA

Rozdział pierwszy monografii poświęcony epoce średniowiecza, a nazwany *średniowieczna myśl ekonomiczna (Medieval Economic Thought and the Birth of Europe)* posiada dodany subtytuł *narodziny Europy*, który w bardzo

sugestywny sposób determinuje postrzeganie i chronologiczne uszeregowanie tego procesu historyczno-kulturowego. Średniowiecze tradycyjnie rozumiane jest jako okres między V a XV wiekiem, tj. od momentu upadku cesarstwa rzymskiego w roku 476, do zdobycia Konstantynopola przez Turków w 1453 roku, czy też, jak chcą inni, do wyprawy Kolumba roku 1492.

W rozumieniu historyczno-kulturowym natomiast średniowiecze to epoka łącząca w sobie wiele różnorodnych zjawisk społecznych, trwająca od schyłku cywilizacji starożytnego imperium rzymskiego po zmiany kulturowe rodzącej się nowej epoki renesansu. Magliulo prezentuje koncepcję postrzegającą *narodziny Europy* jako proces zlokalizowany czasowo u schyłku epoki średniowiecza, równoznaczny ze zdobyciem Konstantynopola przez Turków i związanym z tym ostatecznym upadkiem cesarstwa bizantyjskiego.

W okresie średniowiecza dominującą formą gospodarki była gospodarka feudalna, oparta na systemie lennym. Na obszarze nowo lokowanych miast rozwijał się handel i rzemiosło, powstawały w ten sposób pierwsze wolne rynki, determinujące pojawienie się nowych tendencji działań gospodarczych podejmowanych w myśl europejskiej *wolności ekonomicznej*. Demokratyczna i wolnościowa tożsamość europejska wzrastała zatem w konfrontacji do zewnętrznego wschodniego stylu bizantyjskiego despotyzmu.

Tymczasem średniowieczna myśl ekonomiczna, czyli zasadniczo dwa kierunki, tj. scholastyzm oraz myśl bizantyjska – obydwie te szkoły filozoficzne i ekonomiczne wspierały, wg Magliulo, proces narodzin Europy i tożsamości europejskiej. Wspieranie to oparte było o ukonstytuowanie się fundamentalnych europejskich wartości, takich jak wolność (*libertas*), praca (*opus*) oraz wspólnota (*communitas*). Wartości te znajdują swoje odzwierciedlenie w etyce ekonomii wczesnych form kapitalizmu oraz w politycznych ideach rodzącej się Europy, opartej o demokrację komunalną (miejska i wiejska), stanowiącą rdzeń nowych wolnościowych europejskich rozwiązań społeczno-politycznych. Problematyka ta wymaga oddzielnego omówienia, a nawet dłuższej, bardziej rozbudowanej polemiki, o czym poniżej przy omawianiu obszarów badawczych do pogłębionej analizy i dalszej dyskusji.

EUROPA MONARCHII ABSOLUTNYCH (1517-1776)

Okres historyczny XVI-XVIII wieku to epoka tworzenia się Europy monarchii absolutnych, czy jak to określa Magliulo epoka przejścia między Europą społeczeństw *bez-państwowych* (*society without a State*) do *społeczeństwa monarchii absolutnych* (*society of absolute State*). W tym czasie rozwinął się nowożytny model kapitalizmu oraz idee ekonomii merkantylizmu. Merkantylizm szedł w parze z rozwojem północnych monarchii absolutnych, a w połowie XVIII wieku pojawiły się nowe prądy filozofii i myśli ekonomicznej, w tym fizjokratyzm wzmacniający rozwijającą się doktrynę silnego państwa (*strong state*).

Magliulo dzieli Europę na trzy obszary o różnych tendencjach i kierunkach rozwoju gospodarczego. Inaczej rozwijał się obszar Europy zachodniej, gdzie następowała konsolidacja państw narodowych w oparciu o gospodarkę rewolucji przemysłowej, podczas gdy w Europie wschodniej wzmacniały się rozwiązania feudalne, tymczasem w środkowej części kontynentu, głównie na obszarach monarchii Habsburgów, umacniały się i wciąż dominowały cechy tradycyjnej gospodarki rolniczej.

Niezrozumiałe wydaje się przyjęcie przez Magliulo uzasadnienia momentu historycznego rozpoczynającego niniejszy rozdział, czyli cezury roku 1517, tj. początku epoki reformacji. W kontekście rozważań nad historią europejskiej myśli ekonomicznej bardziej uzasadnione byłoby wskazanie na zmiany w mentalności społeczeństw rodzącego się europejskiego kapitalizmu związane z pojawieniem się koncepcja religijno-ekonomicznych kalwinizmu, gdzie przecież bogactwo rozumiane jest jako łaska Boga. Cezura roku 1517 wydaje się być zatem nie adekwatna w kontekście kwestii zagadnień będących osią przewodnią pracy związanej z europejską historią gospodarczą.

W monografii słabo niestety wybrzmiewa znaczenie rewolucyjnych przemian społeczno-gospodarczych, które zapoczątkowane zostały w wyniku wielkich odkryć geograficznych oraz idących w ślad za nimi pierwszych etapów kolonizacji. Rozpoczęcie kolonizacji i początki globalnego handlu międzynarodowego, dostęp do nowych rynków i surowców poza Europą, czy też procesy ekonomiczne związane z wprowadzeniem wielkich ilości kruszcu na rynek europejski spowodowały gwałtowne zmiany i miały przecież niebagatelny wpływ na europejską gospodarkę.

Średniowieczne mechanizmy społeczne związane z kontrybucją i współtworzeniem wspólnych wartości a realizowane zarówno przez jednostki, jak i nowe wspólnoty komunalne i instytucje, przestają działać, a zastępowane są przez nowe niezależne siły polityczne o cechach władzy absolutnej. Jak podsumowuje ten rozdział Magliulo, najważniejsze wyznaczniki tego okresu to realizowanie wspólnego dobra narodów w obrębie monarchii wielonarodowych. Akcentowane są pokojowe przemiany społeczno-polityczne *positive freedom* państw o charakterze wspólnotowym zmierzające ku nowym rozwiązaniom, których dominantem stały się indywidualizm oraz pełnia władzy monarchii absolutnych (Magliulo, 2022, s. 34).

EUROPA LIBERALNYCH PAŃSTW NARODOWYCH (1776-1870)

Wiek XIX w interpretacji Magliulo to epoka, której zasadniczym wyznacznikiem jest proces tworzenia się Europy wolnych państw narodowych. W rozumieniu profesora determinującą kwestią jest przede wszystkim proces unifikacji Włoch oraz zakończenie długiego procesu zjednoczenia Niemiec, dokonanego właśnie w 1870 roku.

W XIX wieku mamy do czynienia z zupełnie nowym etapem rozwoju społecznego-ekonomicznego Europy i świata po gwałtownych przemianach społecznych rewolucji francuskiej. To okres dokonań i zmian rewolucji przemysłowej, wprowadzenie maszyn parowych, mechanizacji produkcji, okres gwałtownego rozwoju gospodarczego i kolonializmu, powstawanie wielu instytucji finansowych, takich jak banki centralne i giełdy papierów wartościowych, również pojawienie się nowych technologii, które spowodowały gwałtowny wzrost produkcji przemysłowej.

Pojawia się zatem pytanie o cezurę początkową – Magliulo rozpoczyna ten rozdział umownie rokiem 1776. Szkocki myśliciel i ekonomista Adam Smith wydaje w tymże 1776 roku swoje dzieło popularnie nazywane *Bogactwem narodów*. Smith po raz pierwszy zastosował w nim w swoich rozważaniach ekonomicznych metodę naukową, dokonał naukowej próby analizy zjawisk ekonomicznych, a tym samym wprowadził ekonomię do grona nauk, a historię myśli ekonomicznej na nowy etap rozwoju. *Badania nad Naturą i przyczynami bogactwa narodów* to najważniejsze dzieło Adama Smitha, uważanego za pierwszego ekonomistę, opublikowane w 1776 roku. Książka

jest fundamentalnym dziełem ekonomii klasycznej, dotyka szerokich tematów, jak podział pracy, produktywność i wolny rynek w czasach rewolucji przemysłowej (Smith, 2007).

Cezura wynika zatem z przyjętego drugiego wyznacznika opisującego ten rozdział historii i myśli ekonomicznej – o moment wprowadzenia w ówczesną debatę publiczną teorii klasycznej ekonomii politycznej. Być może lepiej byłoby nie precyzować w tym kontekście daty rocznej, a skoncentrować się na procesach związanych z początkiem rewolucji francuskiej, umocnieniem się nowych ekonomicznych koncepcji fizjokratyzmu, czy też po prostu ostatnimi próbami zachowania *ancien regime* (Magliulo, 2022, s. 32-34).

Magliulo dostrzega przekształcanie się Europy społeczeństw monarchii absolutnych ku Europie rozumianej jako wspólnota wolnych państw narodowych – *concert of liberal nation-states*. Absolutyzm i despotyzm upadł ze względu na podwójny kryzys:

1. *efektywności* – elity żyły w luksusach, a zwyczajni ludzie w biedzie;
2. *legitimacy* – społeczeństw buntowało się przeciw siłom politycznym, działającym i wykonującym swe zadania w imieniu Boga.

Ekonomia okresu klasycznego współtworzyła Europę wolnych państw narodowych wyjaśniając ekonomiczne przyczyny niepowodzenia merkantylizmu oraz oświeconego nacjonalizmu. W świecie ograniczonych mobilności kapitału i ludzi dwa systemy, jak twierdzi Magliulo, działają niezawodnie, tj. system monetarny oparty na złocie oraz powszechne panowanie wolnego handlu. To oznacza, idąc dalej jego sposobem postrzegania dynamiki zmian w gospodarczej historii świata, jedna podstawowa wolność ekonomiczna jest konieczna w funkcjonowaniu globalnej gospodarki, tj. wolność wymiany dóbr i usług (Magliulo, 2022, s. 162).

Ponownie, jak to było w przypadku omówienia procesów gospodarczych XVI-XVIII wieku, w pracy mamy wyraźny podział na procesy zachodzące na obszarze Europy zachodniej oraz środkowo-wschodniej. I tak, wg Magliulo, Europa Zachodnia, w tym zwłaszcza Anglia i Francja, jako obszar homogenicznych państw narodowych cechują wspólne zmiany, które doprowadziły do obalenia systemu merkantylizmu, a pojawienia się nowych tendencji rozwijających politykę liberalizacji ekonomicznej oraz deregulacji, za równo

w stosunkach wewnętrznych jak i zewnętrznych – w formie *liberalnego nacjonalizmu* lub *narodowego liberalizmu*. Tymczasem na obszarach Europy śródowej i wschodniej, jak twierdzi Magliulo, w sytuacji obecności silnych grup mniejszości narodowych mamy do czynienia z sytuacją, która uniemożliwia formowanie się spójnych państw narodowych, co z kolei prowadzi do pojawiania się tendencji do *agresywnego* nacjonalizmu (Mises, 2006).

EUROPA WIELOETAPOWEGO XX WIEKU (1870-1973)

W kolejnych rozdziałach swojego dzieła Magliulo zmierza się z uporządkowaniem i usystematyzowaniem zmian społeczno-gospodarczych końca XIX oraz długiego i pełnego dynamicznych przemian XX wieku. W oryginalny sposób dokonuje usystematyzowania definicji historii myśli ekonomicznej ponad stuletniego okresu. Dzieli historię gospodarki europejskiej na kilka etapów, a następnie w nowatorski sposób przyporządkowuje im panujące w danym czasie idee i nurty europejskiej myśli ekonomicznej.

Jako pierwszy w tej części wydziela etap Europy imperialnej (lata 1871-1918), łącząc go z panującymi w ówczesnych trendach myśli ekonomicznej ekonomii neoklasycznej, przyjmującą, iż wszystkie podmioty gospodarcze zachowują się w sposób racjonalny, w konfrontacji z koncepcją etatyizmu, zakładającą podporządkowanie jednostkowych i grupowych interesów społeczeństwa interesowi państwa. Przy czym etatyzm, przyjmujący ingerencję państwa w różne dziedziny życia gospodarczego i społecznego stał się podstawą idei państwa imperialnego przełomu XIX i XX wieku.

W dalszej części pracy Magliulo wyróżnia okres Europy suwerennych narodów i ostatecznego upadku tej koncepcji, który lokalizuje chronologicznie na lata 1919-1943. Temu okresowi przyporządkowuje idee ekonomicznego neoliberalizmu, tj. koncepcji politycznej i myśli ekonomicznej głoszącej minimalizowanie wpływu państwa na gospodarkę i na przedsiębiorczość oraz w końcu korporacjonizmu, postrzegającego społeczeństwo i państwo jako naturalne i solidne organizmy.

Na koniec tej części Magliulo w oryginalny sposób kreuje i nazywa fazę historii społeczno-gospodarczej lat 1944-1973, określając ją jako Europa *oddzielnej unifikacji* (*separated unification*). Wskazuje na wynalezienie i dominację w tym okresie w europejskiej myśli społecznej i ekonomicznej idei

funkcjonalizmu, wyjaśniającej zjawiska i procesy społeczne poprzez ustalanie funkcji jaką pełnią one w społeczeństwie, koncepcji wyjaśniającej jak analizować i obserwować procesy i instytucje społeczne. Zgodnie z tym poglądem rzeczywistość społeczno-ekonomiczna, która nas otacza jest układem elementów powiązanych ze sobą ich właściwymi funkcjami.

Reasumując część dotyczącą myśli ekonomicznej i gospodarki europejskiej okresu przełomu XIX i XX wieku, wg Magliulo, gwarantem dobra wspólnego społeczeństwa, składającego się z jednostek, których jedyną odpowiedzialnością wobec wspólnoty jest realizowanie własnych interesów, ufając w zdolność niewidzialnej ręki rynku do przekształcenia prywatnego egoizmu w bogactwo narodowe (Magliulo, 2022, s. 162).

EUROPA EPOKI GLOBALIZACJI PRZEŁOMU XX I XXI WIEKU

Magliulo kończy swoją narrację analizą najnowszych przemian społeczno-ekonomicznych końca XX i początku XXI wieku. Ponownie w logicznej konsekwencji łączy etapy rozwoju społeczno-gospodarczego Europy z odpowiadającymi im kierunkami myśli ekonomicznej. Zajmuje się tutaj szeroko analizą najnowszych zmian w myśli ekonomicznej oraz wydarzeń, które wpłynęły na europejską i globalną politykę gospodarczą, od kryzysu neoliberalizmu poczynając.

Etap tworzenia się zjednoczonej Europy, przypadający wg Magliulo na lata 1974-2007, powiązany jest z ponownym odrodzeniem się idei ekonomicznego neoliberalizmu. Ostatni rozdział monografii powiązany jest merytorycznie z kryzysem neoliberalizmu oraz z momentem wielkiej recesji ogólnoświatowej 2008 roku. Tuż po nim następuje proces dalszych etapów unifikacji Europy, które nazwane zostały przewrotnie jako *Europa niedokończona (unfinished Europe)*, pozostawiając tą kwestię jako otwarte pytanie podlegające współcześnie politycznej i ekonomicznej debacie o przyszłości Europy.

Magliulo łamie zatem w swym dziele dotychczasowe schematy i odchodzi od tradycyjnych podziałów na kilka kluczowych etapów historycznych, kształtujących epoki rozwoju społeczno-ekonomicznego Europy. W jego nowej klasyfikacji etapy te, zwłaszcza w okresie XX oraz na początku XXI wieku ulegają częstym i dynamicznym zmianom. Profesor posługuje się klasyfikacją opartą o przemiany w historycznym kształtowaniu się tendencji i rozwoju myśli ekonomicznej od klasycyzmu i teorii neoklasycystycznych, poprzez etatyzm, ku

odnowieniu i ponownemu kryzysowi idei neoliberalizmu. Podział ten pokazuje nowatorskie podejście do problematyki podziału epok rozwoju zarówno samej historii gospodarczej Europy jak i rozwoju europejskiej myśli ekonomicznej.

Narracja monografii zmierza ku analizie kryzysów nowoczesnej gospodarki w skali europejskiej i globalnej, wymieniając choćby niektóre tylko jak *brexit*, rewolty nacjonalistyczne w różnych obszarach globu, wielka recesja, czy też w końcu szok gospodarczy i społeczny wywołany pandemią. Niniejszym kieruje się ku kwestiom coraz mocniej zaawansowanej globalizacji, w której trudno już dostrzec procesy i pojęcia determinujące główną myśl przewodnią pierwszej części dzieła Magliulo, tj. kwestie wartości europejskich, czy też powszechnych w nich wartości chrześcijańskich, które to determinowały myśl przewodnią *narodzin Europy*.

W podsumowaniu raz jeszcze odnosi się do podstawowych, jego zdaniem, wartości europejskich, gdyż jak pisze: *końcowa lekcja poucza, iż suwerenność Europy nie powinna zależeć ani od rynków, czyli populacji konsumentów, będących pod wpływem biznesu, ani od władzy legitymizowanej jedynie przez zarządzenia proceduralne, w końcu Europa, jak konkluduje, narodziła się ku czemuś więcej* (Magliulo, 2022, s. 165).

WARTOŚCI EUROPEJSKIE W HISTORII MYŚLI EKONOMICZNEJ

Na łamach monografii przewija się wątek wartości europejskich oraz ich obecności w historii europejskiej myśli ekonomicznej. Magliulo analizuje różnego typu wspólne wartości europejskie wpływające na historyczne kształtowanie się Europy. Zastanawiając się nad tą kwestią stawia sobie i czytelnikom pytanie o to, jakie wartości determinują europejskość? Wynikiem tych przemyśleń jest postawiony de facto problem badawczy o historyczne początki Europy, stanowiącej wielokulturowy twór polityczno-gospodarczy, organizm historyczno-kulturowy scalający te europejskie wartości.

Wartości europejskie obejmują szereg wspólnych przekonań, etycznych norm i idei, które ukształtowały się na przestrzeni dziejów i mają wpływ na społeczeństwa w Europie. Wartości te są różnorodne, a ich waga może się różnić w zależności od kraju i kultury. W analizie swej Magliulo dochodzi do przekonania, iż mamy do czynienia z trzema podstawowymi grupami tychże wartości europejskich, stanowiącymi wyznaczniki europejskości, a są to:

- różnorodność kulturowa
- wartości chrześcijańskie
- wolność

RÓŻNORODNOŚĆ KULTUROWA (CULTURE DIVERSITY)

Różnorodność kulturowa odnosi się do współistnienia różnych grup kulturowych, etnicznych, językowych czy religijnych w danym społeczeństwie. Jest to zjawisko powszechne, lecz każde społeczeństwo charakteryzuje się różnym stopniem różnorodności kulturowej. Europa jest również takim organizmem wielokulturowym, a zatem wartości europejskie i europejskość będą determinowane różnorodnością kulturową. Europejskie wartości zatem wynikają właśnie z bogactwa różnorodności kulturowej. Zwracał już na to uwagę i prezentuje w swoim dorobku wyrosły w wielokulturowych tradycjach Tyrolu włoski polityk Alcide De Gasperi, wywodzący się z wielokulturowego regionu Trentino, rzecznik procesów zjednoczenia Europy, patron Akademii Nauk Stosowanych WSGE w Józefowie (De Gasperi, 2004).

Magliulo wielokrotnie na łamach swej monografii podejmuje kwestie różnorodności kulturowej porównując Europę do społeczeństwa tzw. *tygla kulturowego*. Poza tym podkreśla w wielu miejscach cechy Europy jako wspólnoty wielonarodowej, w której zachodzą procesy transnarodowych i międzykulturowych interakcji i współzależności. Kierując się ideami europejskiej myśli ekonomicznej w kontekście różnorodności kulturowej możemy zatem określić europejską różnorodną kulturowo społeczność (*europejski naród*) jako swoistą wspólnotę kulturową, zanurzoną w międzykulturowe interakcje, a opartą również na wspólnocie ekonomicznej.

Ta wspólnota kulturowa Europy, czy też jak chce Magliulo jedność kulturowa (*culture unity of Europe*), pojawia się w późnym średniowieczu, jako wypadkowa kultury późnego cesarstwa, dziedzictwa kulturowego wczesnego chrześcijaństwa oraz cywilizacji grecko-rzymskiej – Europa jako *community all nations which accepted and developed the heritage of Greco-Roman Empire civilisation (...)* Europe arose when the Roman Empire crumbled (Halecki, 1950, s. 17). *Konkludując jego tok rozumowania Europa narodziła się jako wspólnota jednoczących się lecz różnych narodów, definiowana jako „jedność w różnorodności, jako wspólnota chrześcijańskich narodów* (Magliulo, 2022, s. 21)

WARTOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIE (CHRISTIAN VALUES)

W tym miejscu przechodzimy do kwestii wartości chrześcijańskich, które często przywoływane są w omawianej monografii. Magliulo wielokrotnie na łamach swej monografii zwraca uwagę i często odwołuje się do korzeni europejskości, które postrzega w wartościach chrześcijańskich. Wartości oraz tożsamość europejską, podobnie jak Alcide De Gasperi, wyprowadza właśnie wprost z wartości i tradycji chrześcijańskich (Sitek, 2007; Banaszak, 2014).

W monografii Magliulo używa niezwykle często interpretacji opartych o porównania stosujące odniesienia do pojęć i wartości chrześcijańskich. I tak na przykład mówiąc o osobach używa określeń rodem z chrześcijańskiej liturgii – *człowiek na obraz i podobieństwo Boga*, czy też wskazując na podstawowe wartości obecne w politycznym działaniu, dodaje sformułowanie – *we współpracy z Bogiem* (Magliulo, 2022, s. 17-21) – *each person, as an image of God, is sacred imige and child of God, political actions cooperating with God*).

Wielokrotnie też podkreśla fakt, iż Europa narodziła się jako wspólnota narodów chrześcijańskich.

WOLNOŚĆ (POLITICAL FREEDOM AND ECONOMICAL FREEDOM)

Wartość wolności jak wiadomo jest fundamentalna dla europejskich społeczeństw. Obejmuje ona zarówno wolność jednostki, jak i wolność polityczną. Podobnie Magliulo definiuje i wyjaśnia wolność w jej w dwóch aspektach, jako:

- wolność polityczna (*political freedom*);
- wolność ekonomiczna (*economical freedom*).

Wyznacznikiem europejskości oraz historycznym momentem, kiedy rodzi się Europa jako nowa wartość i jakość społeczna, są procesy historyczno-ekonomiczne kształtujące, jak puentuje Magliulo, *wolność ekonomiczną*, na którą składają się procesy formowania się i krystalizacji zarówno wolnych jednostek, jak i wolnych zbiorowości społecznych i grup ekonomicznych. Słusznie przy tym wskazuje, iż dokonuje się to w okresie późnego średniowiecza, choć chronologiczne lokowanie oraz doprecyzowanie tych procesów wymaga pogłębionego badania i oddzielnego artykułu polemicznego.

Ostateczne ukształtowanie się europejskości determinuje jako moment pojawienia się w Europie tychże aspektów wolności, a także wolności rozumianej jako rzeczywistość społeczno-ekonomiczna, utworzona w wyniku niezależnych przemian społeczno-ekonomicznych, w wyniku których mamy do czynienia z tworzeniem się dwóch przenikających się wolnościowych aspektów Europy rozumianej jako:

- wspólnota niezależnych narodów (*world of independent nations*) przenikająca ku wspólnocie, którą Magliulo określa jako:
 - ◊ niezależna wielonarodowa wspólnota (*independend transnational community*).

Europa zatem to wolnościowa transnarodowa organizacja oparta o wspólne wartości, w tym wolność jednostki, wolność gospodarcza, wielokulturowość, czy też w końcu wartości chrześcijańskie stojące u historycznych podstaw konstrukcji europejskiej wspólnoty polityczno-ekonomicznej.

MYŚL PRZEWODNIA – KONCEPCJA I NARODZINY EUROPY

W tym momencie naszych rozważań nad europejskimi koncepcjami *wolności* przechodzimy do kwestii *narodzin Europy* – gdyż, wg Magliulo, moment narodzin Europy następuje właśnie w kontekście ostatecznego ukształtowania się wolności politycznej, a zwłaszcza wolności ekonomicznej. Analizując kilka obszarów wartości europejskich formułuje myśl przewodnią i kieruje dyskurs ku problematyce początków Europy, zadając pytanie – w jakim momencie historyczno-kulturowym tak de facto narodziła się Europa? Magliulo podejmuje na początku dzieła wątek dotyczący *narodzin Europy* co znajduje odzwierciedlenie już w tytule I rozdziału: *Medieval Economic Thought and the Birth of Europe* (Magliulo, 2022. s. 1-17).

Kwestia narodzin i początków Europy, jej historyczno-kulturowych granic, idei, które stały u podstaw europejskości, stanowi niezwykle interesujące wyzwanie badawcze oraz interdyscyplinarne zagadnienie interpretacji i badań naukowych z pogranicza historii, kulturoznawstwa i historiozofii. Problemem tym zajmował się już w okresie międzywojennym Oskar Halecki (Oscar Halecki, 1891-1973, polski historyk, mediewista, bizantynolog, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, członek Polskiej Akademii Umiejętności), ostatnio zaś Jacques Le Goff (Le Goff, 2007), czy też w sposób szczególny Robert Bartlett w swej monografii z lat 90tych XX wieku (Robert Bartlett, ur. 1950, brytyjski historyk mediewista, absolwent historii St John's College w Oksfordzie, profesor historii średniowiecznej Uniwersytetu w St Andrews w Szkocji).

Magliulo zmierza się z problemem pojęcia *Europa* i jego znaczeniem w kontekście historyczno-kulturowych oraz społeczno-ekonomicznym. W rozważaniach nad problematyką tożsamości europejskiej opiera się jednak głównie o analizy dokonane już niemal sto lat temu przez Oscara Haleckiego (Halecki, 1920). Europa zatem to system wartości, w którym państwo staje się własnością wspólną, czyli *społeczną*, zarządzaną wspólnie, czyli *demokratyczną*, której ekonomiczny rozwój oparty jest o *wolną inicjatywę* i *demokratyzację życia społecznego*. Rozwój ten wyzwolił z kolei procesy, które spowodowały tworzenie się nowego systemu, a zarazem narodziny nowej rzeczywistości kulturowej, którą nazywamy *Europą*.

Robert Bartlett tymczasem przedstawia w swojej monografii nowoczesną i oryginalną wizję powstawania Europy, w której nie zabrakło miejsca dla roli Europy środkowo-wschodniej, w tym Polski, rzucając przy tym nowe światło na zrozumienie problemów współczesnej Europy (Bartlett, 1993).

Europa narodziła się wg Magliulo, jako wspólnota bez-państwowa Zachodu (*stateless society*), której jedność wspólnotowa oparta była na chrześcijańskich wartościach wolności, pracowitości, czy też wspólnoty (Magliulo, 2022, s. 161). Poza tym obszarem europejskich *wolności* panował despotyzm wywodzący się z tradycji państwowych starożytnego Wschodu. W dalszej kolejności pojawiły się czynniki wzmacniające europejską tożsamość, nowy sposób myślenia społeczno-ekonomicznego, gospodarka rynkowa, wolna inicjatywa, wolność ekonomiczna, demokracja komunalna, czy też w końcu społeczeństwo obywatelskie. Ich pojawienie się w okresie późnego średniowiecznego oraz procesy lokacji i formowania się nowych wolnych demokratycznych podmiotów wspólnot miejskich, republik kupieckich, wolnych federacji gospodarczych, czy też nowych form państw *właścicielskich* i *korporacyjnych* ostatecznie zdeterminowały powstawanie Europy.

Magliulo postrzega zatem Europę, podobnie jak Alcide De Gasperi, jako wspólnotę społeczno-kulturową i ekonomiczną, a przede wszystkim jako wspólnotę wartości chrześcijańskich, rozprzestrzeniających się idei wolności jednostek, wolności inicjatywy gospodarczej, demokracji i pokoju (Florek, 2021, s. 325-336). Reasumując, tam gdzie tworzą się załączki struktur demokratycznych, świadczące o narodzinach *europejskiej myśli*, tam też możemy mówić o *narodzinach Europy*.

ZAGADNIENIA I WĄTKI BADAWCZE DO DALSZEJ DISKUSJI I POLEMIKI

Kilka kwestii i wątków badawczych monografii Magliulo wymaga kontynuacji dyskursu naukowego lub też oddzielnego opracowania polemicznego.

1. Kwestia chronologii podziału historii gospodarczej Europy na poszczególne etapy, którą prezentuje w swojej monografii Magliulo, gdzie niezrozumiałe są często cezury, jakie przyjmuje on w swojej klasyfikacji i podziale na poszczególne rozdziały.
2. Koncepcja *narodzin Europy* (*birth of Europe*, *Geburt Europas*, czy też *making of Europe*) – definicja, umiejscowienie tego zjawiska w czasie historycznym oraz podstawy ideologiczne i kulturowe procesu *europeizacji* oraz zagadnienia średniowiecznych zmian społeczno-gospodarczych, które wpłynęły na *narodziny (nowej) Europy*
3. Wartości europejskie, w tym zwłaszcza *wolność ekonomiczna* oraz moment jej pojawienia się w europejskiej historii politycznej i ekonomicznej, średniowieczny proces tworzenia i instytucjonalizacji miast jako nowych *wolnych* podmiotów społeczno-ekonomicznych – cezura wyznaczająca początki w pełni ukształtowanej europejskiej myśli ekonomicznej – fenomenalnego symptomu europejskości.
 - ◇ proces tworzenia średniowiecznych republik kupieckich jako nowego rodzaju organizacji państwowej opartej na wolności społeczno-ekonomicznej obywateli (np. Republika Wenecka – system działający w oparciu o faktorie handlowe na szlakach kupieckich do Ziemi Świętej)
 - ◇ tworzenie nowych wolnych federacji polityczno-gospodarczych i związków kupieckich miast (np. związek Hanza)
 - ◇ tworzenie nowych form średniowiecznych państw – nowych organizacji korporacyjnych (np. państwa zakonów rycerskich)
4. Pogłębiona analiza wybranych procesów ekonomicznych w historii społeczno-gospodarczej Europy, w tym:
 - ◇ pierwsze przykłady i kroki ku *ekonomii globalnej* w starożytności (np. fenickie i greckie związki kolonialne – *korporacje starożytności*)

- polis jako *centralna firma matka* i podporządkowany jej system faktorii i kolonii
- ◇ procesy gospodarcze i osadnicze średniowiecza jako nowatorski krok zwrotny ku rodzącej się wolności gospodarczej nowych form ekonomicznych
- ◇ średniowieczny model kolonizacji *wewnętrznej* – kolonizacja pustych obszarów – miejsko-wiejski okręg osadniczy oparty o centralnie położone nowo powstałe miasto oraz funkcjonujący wokół niego system osad wiejskich – tzw. *Stadt-Land-Kolonisation*. *Stadt-Land-Kolonisation* to ekonomia społeczna rodem ze średniowiecza, średniowieczny model kolonizacji wewnętrznej a zarazem model wspólnoty ekonomicznej (Gawlas, 2006, s. 94-116; Samsonowicz, 2009).

KONKLUZJE

Dzieło profesora Antonio Magliulo, *History of European Economic Thought*, stanowi fenomenalny wkład w rozumienie europejskiej historii i jej przemian związanych z dynamiką procesów społeczno-ekonomicznych. Rzuca światło na konstytutywne wartości europejskie, stojące u progu procesów narodzin Europy, a które wywodzą się ze szczególnej dla Europy kultury ekonomicznej. W końcu stanowi również niebagatelny dyskurs dla badaczy myśli ekonomicznej oraz przenosi go skutecznie na grunt wyzwań ekonomii globalnej.

Magliulo konkluduje najważniejsze wątki swej pracy powracając do koncepcji wartości europejskich (Magliulo, 2022, s. 166-167):

1. Kultura ekonomiczna jako czynnik kształtujący Europę na przestrzeni wieków.
2. Koncepcja *dobra wspólnego* jako szczególnie trwała europejska wartość wywodząca się z chrześcijańskich korzeni kultury, w której dobro każdej jednostki i narodu realizowane są we wspólnocie z innymi – jako *dobro wspólne*.
3. Europa jako *wspólnota narodów* zjednoczonych wspólnymi kulturowymi fundamentami chrześcijaństwa, bazująca na wcześniejszych

tradycjach wolności i wspólnoty realizowanych przez grecką *polis* czy rzymską *civitas*.

4. Europa jako jedność w społeczeństwie pełnym różnorodności kulturowej.
5. Europejski model ekonomiczny i społeczny oparty na trzech filarach obywatelskich i podstawowych wartościach europejskich, tj. wolność, pracowitość oraz współuczestnictwo w życiu wspólnoty.

Praca kończy się wskazaniem na trzy podstawowe problemy, przed którymi, zdaniem Magliulo, stoi współcześnie Europa:

1. Globalizacja, oparta o rozwój wszystkich form *wolności* wprowadza Europę na ścieżkę ku jedności państwowej, ku jednolitemu organizmowi państwowemu. W ten sposób zarządzana Europa powinna zachowywać się jak organizm narodowy, zachowując jednak w pełni swoje fundamentalne wolności polityczne i ekonomiczne.
2. Europa nie ma możliwości zachowania zarówno narodowej suwerenności, jak i demokracji, a przy tym podlegać procesom ekonomicznej globalizacji
3. Najlepszym rozwiązaniem dla Europy wydaje się być model ponadnarodowej demokracji zdolny do zarządzania i kreujący rozwój wspólnych rynków, przy czym, jak to określają idee neoliberalizmu, rząd takim modelem powinien być minimalistyczny, wspierający podstawowe prawa społeczne i polityczne.

Prezentowane tezy i koncepcje, są niezwykle cenne i z całą pewnością mogą przyczynić się do lepszego zrozumienia współczesnych wyzwań gospodarczych Europy i świata. Dyskurs związany z kwestią *narodzin Europy* należałoby przenieść współcześnie na debatę skierowaną ku problematyce *narodzin nowej globalnej wspólnoty* w świecie post pandemicznym, wspólnocie najnowszych technologii, świecie sztucznej inteligencji. Można mieć również nadzieję, że wezwanie Magliulo do tworzenia *innowacyjnego modelu ponadnarodowej demokracji* będzie w praktyce skutecznie realizowane w sytuacji zupełnie nowej rzeczywistości społeczno-gospodarczej opartej o technologie sztucznej inteligencji.

EPILOG

Monografia profesora Magliulo jest niewyczerpalnym źródłem inspiracji dla wszystkich, którzy badają różne okresy historii europejskiej ekonomii, a także tym, którzy starają się zidentyfikować długoterminowe dziedzictwo europejskiej myśli ekonomicznej czy podejmują się tematyki bieżących zagadnień ekonomicznych tej spuścizny.

Praca zainspirowała i zainicjowała już debatę akademicką – *Webinar: Towards a Global History of Economic Thought*, która realizowana jest w okresie od stycznia do grudnia 2023 na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Florencji w formie webinarium. Celem seminarium jest zainicjowanie refleksji nad wkładem, jaki historia myśli ekonomicznej może wnieść do historii globalnej. Grupa badaczy skupiona w seminarium profesora Magliulo zaczyna od zgłębiania kwestii Europy jako wspólnoty ponadnarodowej i zmierza ku rozwiązaniom i definiowaniu nowego globalnego pojęcia światowych *supranational communities*. Seminarium to kilkanaście spotkań, wykładów, prezentacji i dyskusji naukowych zawartych w jego rocznym programie http://www.aispe.eu/wp-content/uploads/2023/01/Magliulo_Towards-a-Global-HET_webinar;Magliulo_Towards-a-Global-HET_webinar1.pdf (aispe.eu).

Akademia Nauk Stosowanych WSGE podejmuje aktywne działania organizacyjne i merytoryczne w ramach niniejszego międzynarodowego i interdyscyplinarnego projektu naukowo-badawczego.

BIBLIOGRAFIA

- Banaszak, A. (2014). *Unia Europejska a Kościół Katolicki*, w: Journal of Modern Science, t. 23/4/2014, s. 327-349. Wydawnictwo WSGE Józefów.
- Bartlett, R. (1993). *The Making of Europe. Conquest, Colonization and Cultural Change, 950-1350*. London.
- Gawlas, S. (2006). *Funkcje modernizacyjne modelu gospodarczego kolonizacji niemieckiej*, w: *Ziemie polskie wobec Zachodu. Studia nad rozwojem średniowiecznej Europy*, red. R. Czaja, S. Gawlas, s. 948-116. Warszawa.
- Florek, I. (2021). *Europa – wspólnota wartości. Współczesne rozumienie idei i dziedzictwa Alcide De Gasperiego*, w: Journal of Modern Science, t. 1/46/2021, s. 325-336. Wydawnictwo WSGE Józefów.
- De Gasperi, A. (2004). *L'Europa. Scritti e discorsi*. Brescia.
- Le Goff, J. (2005). *The birth of Europe*. Oxford.
- Halecki, O. (1920). *The Limits and Divisions of European History*. New York.
- Kuklo, C. (2020). *Historia społeczna w teorii i praktyce badawczej Jerzego Topolskiego*, w: *Historyka. Studia Metodologiczne*, t. 50, s. 111–129. UAM Poznań.
- Magliulo, A. (2022). *History of European Economic Thought*. New York.
- Mises, L. (2006). *Nation, State and Economy*, Indianapolis, Liberty Fund.
- Samsonowicz, H. (2009). *Dziedzictwo średniowiecza. Mity i rzeczywistość*. Warszawa.
- Santori, P. (2022). *Thomas Aquinas and the Civil Economy Tradition: The Mediterranean Spirit of Capitalism*. New York.
- Sitek, M. (2007). *Rozważania filozoficzno-społeczne Marii Romany De Gasperi*. Wydawnictwo WSGE Józefów.
- Smith, A. (2007). *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, przeł. S. Wolff i inni, PWN, Warszawa.
- Topolski, J. (1987). *Narodziny kapitalizmu w Europie XIV–XVII wieku*. Warszawa, PWN.
- Wyczański, A. (1988). *Oblicza historii gospodarczej*, w: *Między historią a teorią. Refleksje nad problematyką dziejów i wiedzy historycznej*, red. Marian Drozdowski. Warszawa PWN.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- <http://www.aispe.eu/en/from-27-january-2023-towards-a-global-history-of-economic-thought-a-webinar-series> (dostęp: 06.11.2023)
- http://www.aispe.eu/wp-content/uploads/2023/01/Magliulo_Towards-a-Global-HET_webinar_Magliulo_Towards-a-Global-HET_webinar1.pdf (aispe.eu) (dostęp: 06.11.2023)